

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

PROYEKT-TA'LIM TEXNOLOGIYASI ORQALI KASBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: far.omxkxk@gmail.com

ORCID: 0009-0004-5754-8576

Annotatsiya. Maqolada loyiha asosida o'qitish texnologiyasining bo'lajak pedagoglar kasbiy madaniyatini shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari va pedagogik mexanizmlari nazariy tahlil qilinadi. Kasbiy madaniyat kasbiy qadriyatlar, pedagogik bilimlar, amaliy faoliyat, kommunikativ-etik munosabatlar va refleksiv o'zini rivojlantirish birligi sifatida talqin etiladi. Muammoni anglash, hamkorlik, ishlab chiqilgan yechimni mikrosinovdan o'tkazish va refleksiv takomillashtirishni bog'lovchi olti bosqichli model taklif etiladi. Kasbiy qarorlarni asoslash, mas'uliyatni taqsimlash, pedagogik qo'llab-quvvatlash va muntazam qayta aloqaning ahamiyati yoritiladi. Baholashda loyiha mahsuloti sifati, individual hissa, etik me'yorlarga rioya qilish va refleksiv xulosalarni uyg'un hisobga olish zarurati asoslanadi. Taklif etilgan yondashuv pedagogika fanlarida loyiha topshiriqlarini tashkil etish va kasbiy madaniyatni mezonlar asosida baholashning nazariy-metodik asosi sifatida taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: *proyekt-ta'lim, kasbiy madaniyat, hamkorlik, dalillash, refleksiya, autentik baholash.*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. В статье теоретически анализируются дидактические возможности и педагогические механизмы формирования профессиональной культуры будущих педагогов посредством проектного обучения. Профессиональная культура рассматривается как единство профессиональных ценностей, педагогических знаний, практической деятельности, коммуникативно-этических отношений и рефлексивного саморазвития. Предлагается шестиступенчатая модель, объединяющая осмысление проблемы, сотрудничество, апробацию разработанного решения в ограниченном масштабе и его рефлексивное совершенствование. Раскрывается значение обоснования профессиональных решений, распределения ответственности, педагогической поддержки и регулярной обратной связи. Обосновывается необходимость комплексного учёта качества проектного продукта, индивидуального вклада, соблюдения этических норм и рефлексивных выводов при оценивании. Предложенный подход представлен как теоретико-методическая основа организации проектных заданий в рамках педагогических дисциплин и критериального оценивания профессиональной культуры.

Ключевые слова: *проектное обучение, профессиональная культура, сотрудничество, аргументация, рефлексия, аутентичное оценивание.*

DEVELOPING PROFESSIONAL CULTURE THROUGH PROJECT-BASED LEARNING

Abstract. This article theoretically examines the didactic potential and pedagogical mechanisms of developing prospective teachers' professional culture through project-based learning. Professional culture is conceptualized as an integration of professional values, pedagogical knowledge, practical activity, communicative and ethical relationships, and reflective self-development. A six-stage model is proposed that connects problem analysis, collaboration, small-scale piloting of the proposed solution, and reflective improvement. The importance of justifying professional decisions, distributing responsibilities, providing pedagogical support, and maintaining regular feedback is highlighted. The article argues for an assessment approach that considers the quality of the project product, individual contributions, adherence to ethical principles, and reflective insights. The proposed approach provides a theoretical and methodological basis for organizing project assignments within pedagogical courses and conducting criterion-based assessment of professional culture.

Keywords: project-based learning, professional culture, collaboration, justification, reflection, authentic assessment.

KIRISH

Bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligini tayyor bilimlarni qayta aytish bilan cheklab bo'lmaydi. U o'quv vaziyatida muammoni anglash, turli yechimlarni qiyoslash, o'z tanlovini asoslash va uning tarbiyaviy oqibatlarini hisobga olishni ham o'rganishi kerak. Ushbu maqolada kasbiy madaniyat bilim, qadriyat, amaliy harakat, etik muloqot va refleksiyaning kasbiy vaziyatdagi birligi sifatida talqin qilinadi. Bunday talqinda pedagogik mahsulotning sifatli bo'lishi muhim, ammo mahsulotni yaratish jarayonidagi mas'uliyat va munosabatlar ham mustaqil baholash obyektidir. Projekt-ta'lim, ya'ni loyiha asosida ta'lim texnologiyasi mazkur birlikni o'quv jarayonida namoyon etish imkonini beradi. D.Kokotsaki, V.Menzies va A.Wiggins loyiha asosida ta'limni mustaqillik, izlanish, maqsad qo'yish, hamkorlik va refleksiya bilan tavsiflaydi [1]. Biroq talabalarga guruh bo'lib taqdimot tayyorlashni topshirishning o'zi hali mazkur texnologiyani to'liq ifodalaymaydi. Loyiha mazmunli muammo, davomli izlanish, asoslangan tanlov, qayta ishlash va foydalanish mumkin bo'lgan natijani talab etadi [2].

Tadqiqot muammosi loyiha bajarilishi bilan kasbiy madaniyat shakllanishi orasidagi bog'lanishni aniqlashtirishdan iborat. Maqolaning maqsadi bo'lajak pedagoglar tayyorgarligida loyiha faoliyatining madaniy-rivojlantiruvchi mexanizmlarini nazariy asoslash va ularni kuzatiladigan dalillar bilan bog'lovchi modelni taklif etishdir. Asosiy savol quyidagicha qo'yildi: loyiha jarayonida qaysi pedagogik harakatlar bilimni mas'uliyatli kasbiy qarorga aylantiradi? Mualliflik taklifi natijani «mahsulot – jarayon – kasbiy pozitsiya» birligida ko'rib chiqishga asoslanadi. Bunda kasbiy pozitsiya talabani o'z qarorini dalil va etik mezonlar bilan izohlashi orqali ochiladi. Shu nuqtayi nazardan, muvaffaqiyatsiz mikrosinov ham tahlil va asosli tuzatish bilan davom ettirilsa, kasbiy o'rganish vazifasini bajarishi mumkin. Tadqiqot e'tibori tayyor mahsulotning tashqi jozibasidan uni yaratishdagi pedagogik fikrlash va mas'uliyatga ko'chiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Loyiha asosida ta'limning didaktik xususiyati o'quv mazmunini amaliy vazifa atrofida qayta tashkil etish bilan bog'liq. Kokotsaki va hammualliflar sharhida o'qituvchining yo'naltiruvchi ko'magi, guruh jarayonlarining sifati va baholashning maqsadga mosligi muhim omillar sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, sharhlangan tadqiqotlardagi metodologik cheklovlar sababli barcha ijobiy natijalarni aynan loyiha usulining sababiy ta'siri deb talqin qilish mumkin emas [1]. Pedagoglarni tayyorlashda ularni kasbiy vaziyat, talabani boshlang'ich tayyorgarligi va o'rganilayotgan fan mazmuniga moslashtirish kerak. Mazkur maqolada aynan shu moslashtirishning kasbiy-madaniy mezonlari ishlab chiqiladi. D.Tsybulsky va Y.Muchnik-Rozanov loyiha asosidagi onlayn kursda ishtirok etish bilan bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy identifikatsiyasi rivojlanishi o'rtasidagi ijobiy bog'liqlikni tavsiflaydi [3]. Bu natija kasbiy madaniyatni to'liq o'lchagan dalil sifatida qabul qilinmaydi: identifikatsiya o'zini pedagog sifatida anglashni, kasbiy madaniyat esa ushbu anglashning bilim, xulq va mas'uliyatli amaliyotdagi ifodasini ham qamrab oladi. Shunga ko'ra, reflektiv bayon

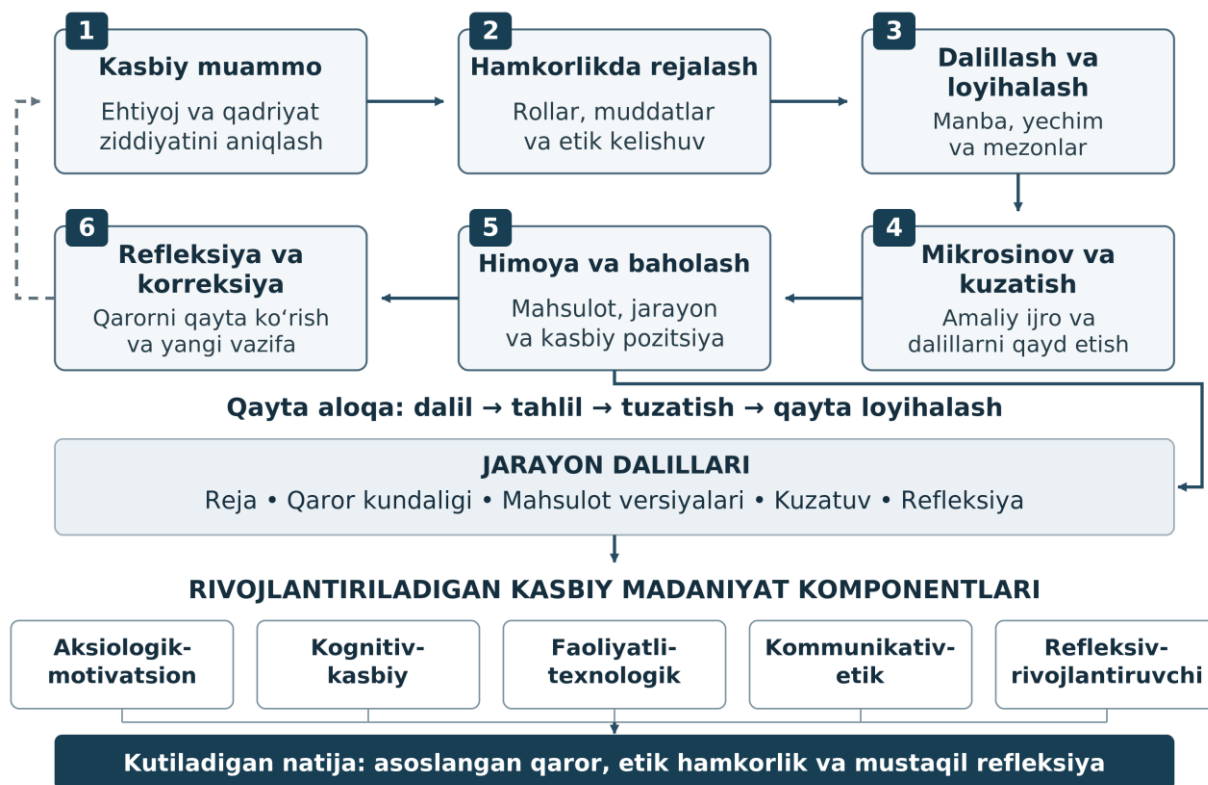
bilan real faoliyat dalillari farqlanishi lozim. R.Ryan va E.Decining o'zini o'zi belgilash nazariyasida avtonomiya, kompetentlik va boshqalar bilan aloqadorlik motivatsiyaning muhim asoslari sifatida qaraladi [4]. Loyiha jarayonida bu tamoyillarni vazifa va rol tanlovi, murakkablikka mos ko'mak hamda o'zaro hurmat orqali ifodalash mumkin. J.Hattie va H.Timperley qayta aloqaning ta'siri uning turi va berilish usuliga bog'liqligini ko'rsatadi [5]. Shu sababli «yaxshi ishladingiz» kabi umumiy bahodan ko'ra, qarorning qaysi jihatini qanday yaxshilash mumkinligini ko'rsatuvchi izoh zarur. J.Gulikers, T.Bastiaens va P.Kirschner autentik baholashni kasbiy amaliyotdan kelib chiqib loyihalashni taklif etadi [6]. Bu yondashuv maqolada mahsulot va uni yaratish jarayonini birgalikda baholashga asos bo'ladi. E.Kosmanou va E.Vassilaki bo'lajak pedagoglarning baholanadigan refleksiv matnlarida o'zini namoyon etish hamda baholovchi kutishlariga moslashish bilan bog'liq ziddiyatlarni yoritadi [7].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy sintez natijasida loyiha faoliyatini kasbiy madaniyatga yo'naltirishning olti bosqichli modeli taklif etildi (1-rasm). Unda aksiologik-motivatsion komponent kasbiy vazifaning ma'nosini anglash; kognitiv-kasbiy komponent bilim va dalilni tanlash; faoliyatli-texnologik komponent yechimni amalga oshirish; kommunikativ-etik komponent hamkorlik va hurmat; refleksiv-rivojlantiruvchi komponent esa qarorni qayta ko'rib chiqish orqali kuzatiladi. Komponentlar alohida bosqichlarga qat'iy birlashtirilmaydi: masalan, etik mas'uliyat muammoni tanlashdan natijani taqdim etishgacha butun jarayonda saqlanadi.

LOYIHA ASOSIDA KASBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMI

Maqsad: bilim, qadriyat va mas'uliyatni kasbiy harakatda birlashtirish

*1-rasm. Projekt-ta'lim orqali kasbiy madaniyatni shakllantirishning
olti bosqichli modeli.*

Modelning asosiy mexanizmi «kasbiy vazifa – mustaqil tanlov – tanlovni dalillash – mas'uliyatli ijro – qayta aloqa» bog'lanishidir. Bunda har bir qaror kuzatiladigan iz qoldirishi kerak: muammo tavsifi, ish rejasi, muqobil yechimlar, mahsulotning oldingi va keyingi versiyalari, kuzatuv yozuvi hamda refleksiv xulosa. Ushbu materiallar portfolio tarkibida jamlanadi. Ular kasbiy madaniyat shakllanganini avtomatik isbotlamaydi, biroq o'qituvchiga talabanning fikrlashi va amaliy harakatini qiyoslash uchun asos yaratadi. Jarayonning zarur shartlari – ochiq mezonlar, vazifaga mos resurslar, xavfsiz fikr bildirish muhiti va qayta ishlash uchun ajratilgan vaqt. Har bir talabanning hissasini alohida kuzatish guruh natijasini individual rivojlanish bilan chalkashtirmaslikka xizmat qiladi.

Model bosqichlari va amaliy qo'llash mexanizmlari

Kasbiy muammoni aniqlash. Talabalar pedagogik vaziyatdagi ehtiyojni o'rganib, uning kim uchun va nima sababli muhimligini izohlaydi. O'qituvchi tayyor javobni emas, yo'naltiruvchi savollarni beradi. Bosqich mahsuloti muammo tavsifi va kutiladigan o'zgarishdir. Qadriyatli munosabat esa talabaning vazifani tanlash sabablarini asoslashida namoyon bo'ladi.

Hamkorlikda rejalash. Guruh maqsad, muddat, vazifalar va sifat mezonlarini kelishadi. Rollarni almashtirish har bir talabaga faqat o'zi yaxshi biladigan ishni emas, yangi kasbiy harakatni ham bajarish imkonini berishi uchun tavsiya etiladi. Individual hissa oldindan belgilanadi; kelishmovchilikni muhokama qilish qoidasi rejaning ajralmas qismiga aylanadi.

Dalillash va loyihalash. Talabalar kamida ikki muqobil yechimni pedagogik maqsad, foydalanish qulayligi va etik oqibatlar bo'yicha qiyoslaydi. Tanlangan metodning sababi, manbasi va qo'llash chegarasi qaror kundaligida qayd etiladi. Natijada bilim tayyor ma'lumot sifatida emas, kasbiy qarorning asosi sifatida ishlatiladi. Bosqich yakunida mahsulotning dastlabki varianti yaratiladi.

4. Mikrosinov va kuzatish. Loyiha dastlab modellashtirilgan pedagogik vaziyatda yoki mikrodars shaklida sinaladi. Kuzatuvchilar reja bilan amaliy harakat o'rtasidagi farqni oldindan kelishilgan belgilar asosida qayd etadi. Real ta'lim muassasasida qo'llash rejalashtirilganda tegishli rozilik, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash va pedagog nazorati ta'minlanishi kerak. Sinovdagi qiyinchiliklar yashirilmaydi, qayta ishlash uchun material hisoblanadi.

Himoya va baholash. Guruh mahsulotni namoyish etadi, har bir talaba esa o'z qarori va hissasini alohida izohlaydi. Baholashda mahsulotning metodik sifati, jarayondagi hamkorlik va kasbiy pozitsiyaning asoslanganligi farqlanadi. Ko'rgazmali dizaynning jozibadorligi dalilsiz qaror, manbani yashirish yoki ishtirokchilarni kamsitish holatini qoplamaydi. O'zaro baholash o'qituvchi kuzatuvi bilan qiyoslanadi.

Refleksiya va korreksiya. Talaba qaysi taxmini tasdiqlanmagani, qaysi fikr ta'sirida qarorini o'zgartirgani va keyingi loyihada nima qilishi kerakligini dalil bilan tushuntiradi. Qayta aloqa yangi mahsulot versiyasiga aylantiriladi. Shu tariqa refleksiya umumiy taassurot emas, dastlabki reja, kuzatuv va tuzatish orasidagi mantiqiy aloqani ko'rsatuvchi kasbiy harakat sifatida tashkil etiladi.

Metodik misol. «Barcha o'quvchilar uchun tushunarli qayta aloqa» mikroloyahasida talabalar shartli sinf uchun baholash va fikr bildirish vositasini yaratishi mumkin. Ular murakkab iboralarni aniqlaydi, sodda ifodalarni loyihalaydi, tengdoshlari bilan rolli vaziyatda sinaydi va tushunarsiz ko'rsatmalarni qayta yozadi. Portfolio tarkibida dastlabki matn, tanlovning manbaviy asosi, kuzatuv, tuzatilgan variant va individual izoh saqlanadi. Bu misol o'tkazilgan tajriba emas, texnologiyani pedagogika fanlari mashg'ulotiga tatbiq etish ssenariysidir.

Formativ baholash uchun har bir komponentga 0–3 darajali tavsif taklif etiladi: 0 – kuzatiladigan dalil yetarli emas; 1 – harakat ko'mak bilan bajariladi; 2 – mustaqil va asosli bajariladi; 3 – yangi vaziyatga moslashtirilib, dalil asosida takomillashtiriladi. Bu shkaladagi «0» madaniyatning yo'qligini anglatmaydi. Deskriptorlar hozircha diagnostik standart emas; ularni qo'llashdan oldin ekspertlar kelishuvi va baholovchilararo izchillik tekshirilishi lozim.

Taklif etilgan modelning farqli jihati loyiha mahsulotini kasbiy madaniyatning bevosita ekvivalenti deb hisoblamasligidir. Bir guruh tayyorlagan sifatli ishlanma barcha ishtirokchilarning teng rivojlanganini ko'rsatmaydi. Shuning uchun individual qaror izohi, jarayon kuzatuv va mahsulot versiyalarini qiyoslash bir-birini to'ldiradi. Kosmanou va Vassilaki aniqlagan refleksiv o'zini namoyon etish muammosi ham yozma hisobotni boshqa dalillar bilan tekshirish zarurligini kuchaytiradi [7]. Talaba mustaqilligi o'qituvchi yordamini bekor qilish emas. Dastlab namunalar, savollar va rubrika berilib, keyinchalik yordam ehtiyojga qarab kamaytirilishi tavsiya etiladi. Aks holda guruhdagi tajribali ishtirokchi barcha qarorlarni qabul qilishi, loyiha esa qolgan talabalar uchun

texnik topshiriqqa aylanishi mumkin. Bosqichli ko'mak va maqsadga mos baholash zarurati loyiha ta'limiga doir sharh bilan uyg'un [1]. Cheklov shundaki, model muayyan tanlanmada sinovdan o'tkazilmagan. Binobarin, uning samaradorligi, optimal davomiyligi yoki boshqa texnologiyalardan ustunligi haqida statistik xulosa chiqarilmaydi. Keyingi tekshiruvda boshlang'ich tayyorgarligi qiyoslanadigan guruhlar, bir xil fan mazmuni va oldindan belgilangan mezonlar qo'llanishi maqsadga muvofiq. Faqat yakuniy mahsulot emas, mustaqil qaror, etik hamkorlik va keyingi vaziyatga ko'chirishdagi o'zgarishlar ham o'rganilishi kerak.

XULOSA

Proyekt-ta'lim kasbiy madaniyatni shakllantirish vositasiga loyiha vazifasi, dalillash, etik hamkorlik va refleksiv qayta ishlash o'zaro bog'langanda aylanishi mumkin. Taklif etilgan olti bosqichli model ushbu bog'lanishni o'quv faoliyati va kuzatiladigan dalillar orqali ifodalaydi. Amaliy jihatdan loyihaga individual mas'uliyat, qaror kundaligi, mahsulotni qayta ishlash va komponentlar bo'yicha formativ baholashni kiritish tavsiya etiladi. Maqolaning natijasi tasdiqlangan samaradorlik ko'rsatkichi emas, bo'lajak pedagoglar kasbiy madaniyatini o'rganish va rivojlantirish uchun tekshiriladigan konseptual-metodik yechimdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI RO'YXATI

1. Kokotsaki D., Menzies V., Wiggins A. Project-based learning: A review of the literature Improving Schools. – 2016. – Vol. 19, No. 3. – P. 267-277.
2. Tsybulsky D., Muchnik-Rozanov Y. The contribution of a project-based learning course, designed as a pedagogy of practice, to the development of preservice teachers' professional identity Teaching and Teacher Education. – 2023.
3. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being American Psychologist. – 2000. – Vol. 55, No. 1. – P. 68-78.
4. Hattie J., Timperley H. The power of feedback Review of Educational Research. – 2007.
5. Gulikers J. T. M., Bastiaens T. J., Kirschner P. A. A five-dimensional framework for authentic assessment Educational Technology Research and Development. – 2004. – Vol. 52, No. 3. – P. 67-86.

6. Kosmanou E., Vassilaki E. Constructing desirable professional identities: Linguistic analysis of student teachers' reflection on project-based learning *Frontiers in Education*. – 2023.